

Vh
43

GR. 175. 38

Vh
43

RENOVATA
CONSTITVTIO SCHOLASTICA
PARENTVM CVRAE
IN DISCIPLINA DOMESTICA
COMMENDATA

PROLVSIO
DECLAMATIONIBVS V
IN
ILLVSTRI SCHOLA
ELECTORALI GRIMMANA

A. D. XIV. SEPTEMBR. HORA IX. HABENDIS

P R A E M I S S A

A

IOANNE TOBIA KREBSIO
RECTORE

LIPSIÆ

EX OFFICINA BREITKOPFIA

RENOVATA
CONSTITUTIO SCHOLASTICA
PARENTVM CVRAE
IN DISCIPLINA DOMESTICA
COMMENDATA

PROLVISIO
DECLAMATIONIVS V
IN
ILLVSTRI SCHOLA
DIRECTOR ALLI GRIMMANN
AD PRAESENTIUM RECTORIS
PRAESIDIUM
IOHANNES TONN RECTOR
RECTOR

LIPSIAE
EX OFFICINA RECTORIA

RENOVATA
CONSTITVTIO SCHOLASTICA PARENTVM
CVRAE IN DISCIPLINA DOMESTICA
COMMENDATA

Prodiit nuper Celsissimi Electoris, FRIDERICI
AVGVSTI, Patris patriae nostrae Optimi,
auspiciis et sapientia, curaque pie veneranda
Renouata Constitutio Scholastica, jam diu expectata
et sincerissimis omnium bonorum, salutisque
patriae amantium ciuium votis expetita, quam vnusquisque hu-
jus rei intelligens iudex facile animaduertet, profectam esse ab
ejusmodi viri ingenio, et doctrina, qui ab exquisita literarum
cum diuinarum, tum humanarum scientia instructus sit, in inge-
niis multis, atque iis variis tractandis per multos annos fuerit
versatus, atque adeo hujus disciplinae, quae usus plane indocilis
est, omnem ambitum, quamuis amplum, animo sit complexus,
salutisque et Ecclesiae, et Reipublicae amantissimus, studiosissi-
musque habendus. Haec Renovata Constitutio Scholastica, no-
strorum temporum rationi, antiqua illa, cujus magnum illum
CAMERARIVM auctorem edunt, paullo accommodatior et
conuenientior, vti docentibus in scholis omne genus officiorum
in obeundo munere scholastico religiose obseruandorum, prae-
scribit, grauitergeque injungit: ita sapientissimam rationem, viam-
que

4 **RENOVATA CONSTITVTIO SCHOL.**

que ostendit, quae eos ducat eo, vt disciplinae suae alumnos accurata Religionis, linguarum doctarum, doctrinarumque cognitione imbuant, teneris eorum animis ea praecepta tradant, ea exempla proponant, eos denique sensus instillent, qui magnam vim, magna incitamenta et adjuncta habere possunt ad totam vitam sancte, integre, beate, et ad commodum publicum fructuose transigendam. Quae omnia, si, vti fas est, ita ab vnoquoque scholae magistro rite, et pro officii religione diligenter, curioseque curentur, atque obseruentur: quanta commoda in Ecclesiam, Rempublicam, societatemque humanam redundatura sint, vnusquisque intelligere potest. Equidem, triginta fere annos in munere scholastico non sine voluptate, et forte non sine fructu aliquo publico versatus, nescio sane, an sapiens, eaque prouida Optimi FRIDERICI AVGVSTI nostri cura Ecclesiae, Reipublicae, totique patriae nostrae dilectissimae majus aliquod, ampliusque munus asserre potuisset, hac ipsa Renouata Constitutione Scholastica. Quod, licet rideant omnes, qui, cum multum sibi sapere videantur, in hac quidem re nihil sapiunt, tamen iterum dico atque contendo. Nam, cum de verissimo omnium sapientum virorum iudicio, ab antiquissimis inde temporibus per omnia secula illustrissimis rerum documentis confirmato, sapiens, prudensque iuuentutis institutio et educatio non solum fons, et veluti radix sanctae, honestaeque vitae sit, sed flos etiam, dignitas, tranquillitas, securitas, salusque Ecclesiae, totiusque Reipublicae ab ea pendeant, cum, quales tenera adhuc aetate homines formati sint, tales fere maturioribus annis per omnem vitam esse soleant, naturaque tenacissimi sint eorum, quae rudibus annis perceperint: quod munus amplius, quod praestantius, communique patriae nostrae saluti fructuosius indefessa FRIDERICI AVGVSTI nostri cura asserre potuisset, quam hanc ipsam Renouatam Constitutionem Scholasticam? quippe quae tota non, nisi eo, spectat, vt ea semina pietatis, virtutis, honestatis, doctrinaeque in teneros adhuc animos spargantur, quae subinde fouendo, nutriendoque eo perducantur, vt bonam frugem ferant, h. e. vt sinceros Christianos, viros Ecclesiae, Reiquepublicae vtilis, probos, fidelesque ciues reddant. Quod cum probe perspicerent sapientes, salutisque publicae studiosissimi majores nostri,

nostri, nullis neque laboribus, neque sumptibus in scholis publicis et erigendis, constituendis, tuendisque pepercerunt, rati, vti in feminibus causlae frugum, ita in prudenti, liberalique iuuentutis educatione et institutione Ecclesiae, Reipublicae salutem latere. Quare hoc munus, a FRIDERICO AVGVSTO nostro Optimo toti Saxoniae allatum, gratissimo animo est agnoscendum et in maximis, amplissimisque ponendum. In vniuersum alicujus beneficii magnitudo inter alia his duobus cernitur, quorum alterum est in numero effectorum, alterum in ipsius beneficii duratione. Nam quo latius aliquod beneficium patet, quo plures in ejus veluti societatem veniunt, quo diutius durat, suique veluti usuram retinet, eo majoris aestimandum, in majori pretio habendum, animoque gratiore est agnoscendum. Hujus igitur beneficii Renouata Constitutione Scholaistica nobis tributi, amplitudo cum sit tanta, vt non vnum et item alterum ciuem, non vnam et item alteram ciuitatem, non vnum hominum ordinem attingat, sed in omnes Saxoniae ciues, et in totam patriam sese diffundat, neque angustis vnus aut alterius anni finibus circumscripta contineatur, sed, de sapientissimo quidem sapientissimi FRIDERICI AVGVSTI nostri consilio, per longam annorum seriem, et ad seram vsque posteritatem duratura sit: quis tam parum gratiam, magnitudinemque beneficiorum capere possit, et quis tam durus, obtususque ad omnem grati animi sensum sit, quin hoc tantum beneficium, Ecclesiae, et Reipublicae, totique adeo patriae longe fructuosissimum, et in aetatem etiam infecuturam duraturum, agnoscat, agnitumque pro dignitate, praestantiaque sua rite aestimet, riteque aestimatum grato et ore, et animo celebrandum veneretur? CICERO quidem *) eo loco, vbi de rebus bellicis et vrbis exponit, et vtriusque rei contentione facta vtilitatem ostendit, disputat in sententiam hanc, vt Themistoclis victoriam clarissimam, cujus testis fuit Salamis, longe, multumque postponat ei SOLOONIS consilio, quo primum constituerit Areopagitas, ratione verissima addita hac; *Illud enim (vtamur ipsius Tullii verbis) semel profuit, hoc semper proderit ciuitati. Hoc consilio leges Athenensium, hoc majorum instituta seruantur. Et Themistocles quidem nihil dixerit, in quo ipse Areopagus*

A 3

*) Lib. I. Offic. c. 22.

pagum adjuerit; at ille adjuuit Themistoclem. Quo plures igitur alicujus beneficii participes fiunt, et quo diutius ejus usura durat, eo majoris id ipsum est aestimandum. Non curo hic viros, alta et diuina quadam mente praeditos, qui non nisi magna crepant, minutulasque res fastidioso stomacho auerfantur, qui vbi de rebus scholasticis aliquid legunt, nugulas se legere putant, aut vbi de scholarum magistris loqui audiunt, nescio quod miserabile et contemptibile hominum genus somniant. Hi aequè minus hanc Renouatam Constitutionem Scholasticam curabunt, et in pretio aliquo habendam putabunt, ac ego canes venaticos, leporumque venationes. Loquor hic de iis, qui paullo intelligentiores, aequioresque sunt in pretio, rebus, communem utilitatem attingentibus, ponendo. Et sane, quo quis studiosior verae salutis liberorum suorum, quo amantior patriae, quo cupidior boni publici est, eo magis sincerissime optabit, et pro sua quisque facultate in eo laborabit, vt haec Renouata Constitutio Scholastica vbique et semper vim suam, auctoritatemque obtineat, ad ejusque normam prudens iuuentutis educatio, liberalisque institutio et conformatio ad verae pietatis sensum concipiendum et studium, ad accuratae doctrinae cultum, et ad honestorum, venustorumque morum elegantiam fideliter, religioseque componatur. Neque vero hujus rei tam grauis, totique patriae tam fructuosae cura ad scholarum magistris tantum pertinet, sed etiam aliis, parentibusque inprimis injuncta et commendata esse debet. Nam, si verum est, vti est verissimum, nec in ulla dubitationem adduci potest, hominum generi nihil dulcius, cariusque datum esse, quam suos cuique liberos: et si ipsius Naturae auctoritas et veluti vox commendabili aliqua gratia nos inuitat, quin blanda quadam vi cogit, vt, quibuscum vel cujuscunque necessitudinis, vel necessitatis adeo vinculo juncti continemur, eorum rationibus pro sua quisque facultate consulamus: debent sane parentes persuasum sibi habere, in primis, et grauissimis officiis, ab ipsa Natura iis demandatis ponendum esse hoc, vt liberi cum domestica, tum publica in scholis disciplina ita contineantur, ita instituantur, et formentur, vt, quos suos aliquando videre cupiant, h. e. florentes, felices, beatos, eos etiam esse non sine humanissima animi voluptate

PRO J. cognof-

cognoscant, atque adeo quos, vt liberos, amare necesse sit, eos etiam libenter ament. Et haec quidem liberorum cura hac nostra aetate, intam corruptis moribus, praecipue commendata esse debet. Nam, quo magis haec aetas nostra ad omnem mollitiem, ignauiam, laboris fugam, ad iners, ignaumque otium, atque exinde fere redundantem male agendi licentiam procliuus est, quo magis verae Religionis cognitio neglecta jacet, virtutisque studium friget: eo magis curiosi, sollicitique esse debent de prudenti, honestaque liberorum educatione, liberalique institutione, eo magis eorum animos, teneros adhuc, adeoque ad virtutis praecepta molliores et sequaciores prudenti disciplina domestica, veluti salutari aliquo *ἀλεξιφάρμακον*, praemunire, ne pravae consuetudinis, indies magis, magisque inualefcentis, vi, et veluti torrente abrepti, prius male agere discant, quam intelligant, et vitia in scholas publicas potius secum afferant, quam inde auferant. Nam profecto, parum proficit Sapientissima, eaque Saluberrima Renouata nostra Constitutio scholastica: parum leges, in ea scriptae, longe saluberrimae valeant: parum prospere succedat opera et studium doctorum in scholis, bene constitutis, in iuuentute instituenda et formanda, positum, nisi liberi prius tenera adhuc aetate honeste, prudenter, liberaliterque fuerint instituti atque ad honestos, nobilesque sensus capiendos formati, quam magistrorum scholarum cum aliarum, tum Electoralium, quae nobis, hanc Commentatiunculam scribentibus, praecipue obuersantur, fidei, curae, doctrinaeque committantur. Nam, vt recte aliquo loco *PLVTARCHVS* disputat, vt infantum membra corporis statim ab ipsis natalibus fingenda sunt, vt recte adolescant neque distorqueantur, ita animi et mores a tenera inde aetate componendi sunt. Nam memoria praeceptorum honestatis, rudibus animis impressa, profequitur in senectutem. Quare auctor, suaorque sim parentibus, salutis liberorum suorum amantibus et studiosis, tum iis in primis, qui suo tempore filios institutioni in schola quadam Electorali concedere volunt, vt hanc Renouatam Constitutionem Scholasticam quam diligentissime legant, ad ejusque normam et disciplinam filios suos aut ipsi instituant et forment, aut, si hujus rei neque facultas, neque tempus suppetat, per vnum aliquem magistrum,

magistrum, integritate vitae, morum honestate, doctrina, docendi et facultate, et industria cognitum, instituendos, formandosque a teneris fere vnguiculis curent. Scilicet magna educationis vis est in vtramque partem. Nam, vt recte FABIVS ille, optimus iuuentutis instituendae, formandaeque magister, iudicat, *natura tenacissimi fumus eorum, quae rudibus annis percipimus, vt sapor, quo noua imbuar, durat, nec lanarum colores, quibus simplex ille candor mutatus est, elui possunt.* Quod quo studiosius parentes faciant, faciliusque facere possint: hac Prolusione actui oratorio solemniori, praemittenda, quo Illustris Moldani nostri, cui Deus semper faueat! ante hos CCXXIV. annos aperti et constituti, dies Natalis grata piaque mente recolenda et celebranda est, laudatissimam hanc Renovatam nostram Constitutionem Scholasticam diligentissime commendare instituimus, praecipuis ejus capitibus laudandis, vt hac veluti gustatione inuitati integram famem ad ipsam hujus Constitutionis Scholasticae diligentem lectionem secum afferant. De qua re cum jam anno superiori, recenti adhuc de illa fermone, exponere constituissemus: tamen morbo, perquam graui et pertinaci, diuque ancipiti, et vix, ac ne vix quidem eluctabili oppressi, cujus veluti fibrae ne nunc quidem penitus elisae sunt, hoc consilium nostrum in aliud tempus differre cogebamur. Nunc autem, veluti *θεραπευτικός*, mihi, scholaeque nostrae redditus, illud non putavi differendum. In tota autem hac disputatiuncula non id consilium secuti sumus, (vt forte quis cauillari possit) vt parentes doceremus, qua via et ratione in instituendis, formandisque liberis incedere debeant, (arrogantis enim, et paedagogico fastu inflati hominis id esset) sed vt breuiter ostenderemus, qua ratione institutos, formatosque liberos haec nostra Renovata Constitutio Scholastica scholis Electoralibus committi velit. Vehementer optamus, vt, quod consilium in hac Prolusione scribenda secuti sumus, id assequamur; h. e. hac opella nostra id efficiamus, vt parentes ipsi mature disciplina domestica filios suos, vti debeant, ita instituant atque forment, sicque institutos et formatos ad nos mittant, neque, vt fere fit, vbi scholae alicui Electorali tradiderint, in futurum securi omnia ejus scholae magistrorum curae, labori, molestiisque adeo relinquenda arbitrentur.

Quoniam

Quoniam autem in hac disputatiuncula saepe voce *disciplinat* nobis vtendum est: relictis omnibus id agendum videtur, vt, quam vim, potestatemque huic voci subiectam hic velimus, moneamus, eaque re omnem verbiambiguitatem, erroremque ex hac Prolusione sublatum proscribamus. Errant enim, et vehementer errant, qui *disciplinae* verbum tantum ad *castigationes* per vim, poenasque referendum, et, audita disciplinae voce, nescio quid mali et tremendi portendi arbitrentur. Multi sane, vbi de disciplina, scholastica inprimis, disputari audiunt, tristem, acerbamque recordationem illius temporis renouant, quo plagosi alicujus Orbilii, virgarum fauce, baculoque armati, atroci imperio subiecti interdum partes post tergum denudare, et vindicatrices, nimiumque in ea re officiosas manus iracundi magistrulli subire, verberumque pondus sustinere cogebantur. Haec est causa, quod multi ad *disciplinae, scholasticae* inprimis vocem vel lectam, vel auditam, veluti ad infaustum quoddam omen, horrescant. Sed haec quidem *disciplinae* notio tristis ex hac tota disputatiuncula nostra exsulet proscripta. Scilicet, vt alio quodam loco dicebamus, vocabulo *disciplinae* hanc vim, potestatemque subiectam volumus, vt sit *sapiens quaedam, et prudens ratio, pueros et iuuenes, quos pro officii religione institui et formari necesse est, honestis artibus, consiliis fidelissimis, admonitionibus amantissimis, crebris recti honestique praeceptis et exemplis, miti etiam severitate, si rei necessitas exigat, ita regendi, honestatique sensim ita assuefaciendi, vt, quod ipsorum officii sit, id amore virtutis, potius, felicitatisque suae studio ducti, quam poenarum metu coacti faciendum sibi arbitrentur.* Et sic iamdudum PLATO, summus ille sapientiae magister Lib. I. et II. de Legg. docuit, *Disciplinam nihil aliud esse, nisi rationem quandam, quae animos ad virtutis amorem, vitiorumque odium adducat.* Omnino, e Latinorum quidem vsu loquendi, vox *disciplinae* propriam sedem habet in ratione quadam et methodo, actiones cum internas, tum externas sapienter regendi, honesteque formandi, non autem, vt vulgo putant, ad castigationes tantum et poenas seueras referenda est, atque refringenda. Et haec quidem disciplina, vera virtutis magistra, felicitatisque cum publicae, tum priuatae veluti parens, qua homines, liberali quadam adusuefactione, in officio continentur, quam paulo ante descripsimus, vti doctoribus in scholis publicis,

B

ita

ita haud scio an multo magis parentum curae in educatione et institutione domestica commendatissima esse debeat. Frustra enim plerumque scholarum magistri in pueris, iuuenibusque, eorum curae, fidei, doctrinaeque commissis, instituendis, formandisque operam et studium ponunt, nisi antea disciplina domestica sapienter et prudenti instituti fuerint atque formati. Quare omnes parentes, quibus vera liberorum suorum salus curae, cordique est; amantissime rogamus, vt, ad quod officium eos spes futurae fortunae liberorum suorum inuitare, ipsa necessitas cohortari, blanda denique amoris naturalis vis propemodum cogere debet, id in disciplina domestica fideliter, religioseque sequantur, eaque re efficiant, vt suo tempore liberos suos doctoribus in scholis publicis, prouincialibus inprimis, eos committant, quos et hi magno opere optent, et ipsi commissos vehementer cupiant. Quod quo lubentius, curiosiusque faciant, maioremque eorum liberi ex institutione publica in scholis fructum percipere possint: age, praecipua Renovatae nostrae Constitutionis Scholaesticae capita in hac Prolusione, veluti in exigua aliqua tabella depicta, per transennam spectanda proponamus.

Omnia omnino, quae in hac nostra Constitutione scholaestica traduntur, doctorumque in scholis publicis cum aliis, tum Electoralibus inprimis, fidei, curaeque grauissime injunguntur, ad quatuor veluti capita reduci et reuocari possunt, quorum *primum* spectat ad Religionem: *alterum* ad ingenii culturam: *tertium* ad sensus nobiles teneris adhuc iuuenum animis instillandos: *quartum* denique ad morum venustatem, cultusque munditiam. Quae omnia cum ad pueriles, iuuenilesque animos instituendos formandosque perquam salubria et necessaria sint: operae pretium fuerit, de singulis paullo enucleatius disputare, quantum quidem angustiae, quibus haec Prolusio includenda est, capere posse videantur.

Iam primum, Religio, qua nihil sanctius et venerabilius, nihil carius vnicuique esse debet, pro qua, si necessitas exigat, vitam ipsam profundere non dubitare debemus, Religio, igitur, omnium prima est, cujus non solum cognitione vera, sed sensu etiam teneri adhuc animi sunt imbuendi. Ipsi Gentiles, quibus sapientiae diuinae lux non adfulsit, agnouerunt, (vid. POLYBIVS VI, 54. et

CICERO

CICERO de Legg. II, 7.) nobis ab ipsa Natura insitum esse quandam naturae diuinae sensum, cuius nutu omnes res humanae regantur, cuius pietate et cultu salus et publica, et singulorum civium contineatur. Itaque liberis suis a tenerrima inde aetate veluti cum lacte materno instillarunt hoc, ut sibi persuasum haberent, nihil prius neque publice, neque priuatim esse suscipiendum, quam Deorum Numen propitium vel precibus, vel sacrificiis sibi reddidissent. Hoc cum Gentiles, verae literarum sacrarum luce non collustrati fecerint: quid nos Christianos facere oportet? Huius rei, praecipuae sane, longeque grauissimae, cura si, ut nimis saepe fit, in tenera aetate instituenda neglecta fuerit: tristis experientia docet, e pudenda ista Dei, rerumque diuinarum ignorantia succedente tempore infaustam illam omnium Religionum *ἀδίαρξία*, contemptum verae Religionis, cultusque diuini oriri, qui infelix fons est detestandae istius, si non manifestae, tacitae tamen, rebusque ipsis non obscure declaratae, irrisionis literarum sacrarum, omnisque Religionis nostrae sanctae, quae certissima via est, quae istos infelicissimae conditionis homines ad extremam perniciem sensim ducit, atque in deplorandam miseriam detrudit. Ferax est, nimiumque ferax aetas nostra tristissimis, iisque maxime horrendis exemplis istorum infelicissimorum hominum, qui vel ad extremam omnium rerum inopiam redacti, vel cum alia quacunque fortuna aduersa conflictati, et ad incitas redacti, dulcissimo autem illo, eoque firmissimo solatio, quod Religio in omnibus calamitatibus, quamuis grauius, suppeditat, penitus destituti, exemplo infelicissimi illius Iudae, miserrime periire. Adeo multum et necessarium est, a tenera inde aetate verae Religionis cognitione et sensu imbui. Debent igitur, ut doctores in scholis, ita parentes domi in officiiis suis primis et praecipuis ponere hoc, ut aut ipsi, aut, si ejus rei neque facultas sit, neque negotiorum, quibus distringuntur, multitudo et grauitas concedat, per vnum aliquem magistrum idoneum Religionis, rerumque diuinarum cognitione liberos suos mature inbuendos curent. In quo quidem huius institutionis cura non his finibus concludi debet, ut teneris animis leuis tantum, vaga et incerta huius rei grauissimae cognitio, non, nisi memoria fida sine intellectu percepta instilletur, sed eo dirigenda est, ut, quae

teneri illi animi memoria comprehenderint, ea mente etiam et intellectu, quatenus nempe ista aetatula hujus rei capax est, percipiant, adeo, vt omnia hujus sanctissimae doctrinae praecepta sensim, sensimque alte in pectus descendant, studiumque ad officia, homine christiano digna, obseruanda accendant. In quo quidem multum proderit, non in vniuersum solum de Religione, ejusque diuinitate et praestantia oscitanter et quasi aliud agendo iis aliquid tradere: sed adungere etiam hoc, vt doceatur, Religionem cum in se, tum qua objectum, circa quod versetur, spectari et posse et debere. Neque vero hoc nude et simpliciter dicendum, sed docendum etiam est, objectum Religionis esse Deum, ejusque venerandas perfectiones et virtutes, majestatem vniuersam, leges, instituta et consilia, illud imprimis, quod immensa misericordia ductus ab aeterno ceperit, toti generi humano longe saluberrimum, de hominibus, ex ista deploranda, et in omnem aeternitatem duratura miseria, in quam per praeparationem et contumaciam protoplastorum detrusi erant, liberandis, et in summam illam, nunquam interituram salutem et felicitatem, per Christum partam, veluti postliminio restituendis. In quo largam segetem habebunt, vti de immenso illo, et nulla mente humana comprehendendo amore Dei erga totum genus humanum per filium suum, pro nobis traditum, declarato: ita de ejus perfectionibus, virtutibusque, venerabundo animo adorandis, v. c. sapientia, benignitate, omniscientia, omnipraesentia, sanctitate, iustitia etc. disputandi. Haec oratio, creberrime, et cum studio, tantae rei debito, repetita, sensim, sensimque eam vim in animis teneris habebit, vt non solum verum amorem erga Deum, tam potentem, benignum et munificum Patrem, cui quippe omnem felicitatem suam debent, sed tantam etiam venerationem, verecundiamque concipiant, vt diligenter caueant, ne quid consulto, dataque opera committant, quod tam venerandi Patris, non minus sancti et iusti, quam benigni et munifici voluntati, praeceptisque sanctissimis et saluberrimis aduersetur, non nescii, hunc Deum non solum testem et iudicem omnium actionum nostrarum praesentem, intimos adeo animorum nostrorum recessus perscrutari et rimari, sed feuerissimum etiam peccatorum vindicem esse. Multum quoque in hac re, in hoc instituendi studio

studio proderit, liberos mature aduofacere animaduertendis, agnofcendisque veftigiis prouidentiae, fapientiae, benignitatis, fanctitatis, iuftitiaeque diuinae. Quod quidem commodiffime, et fine ullo negotio fieri poteft, fi parentes fuos ducunt v. c. veris, aestatisque tempore in hortos, diuerfitate florum, oculos animosque mirifice capientium, exfplendefcentes, in agros, laetis fegetibus luxuriantes, largamque meffem, quae colonorum votis quamuis auaris, refpondeat, oftendentes: fi, tremendo tonitruum fragore audito contremifcere eos animaduertunt, multisque aliis ejusmodi occafionibus. Amplus enim, atque is amoeniffimus et vberimus campus hic patet, in quem excurrere poffunt. Nam cultus, Deo praeftrandus, cernitur in hoc, fi notitia majef-tatis, poteftatisque Dei in nos, totumque hoc vniuerfum, ejus potentiae, fapientiae et bonitatis, et exinde orta pietas, reuerentia, amor, et fiducia in eum cum in intellectu, tum in animo noftro, actionibusque nofttris externis vim exferit fuam. Vix dici poteft, quantum vtilitatis et commodi per omnem vitam ad profectus in pietatis, virtutisque ftudio faciendos haec in Religione inftituendi ratio, faluberrima illa, et facillima, in animis teneris habeat. Nam fua quemque experientia, fuus quemque fenfus docet, quae tenera adhuc aetatura fuerint imprefsa, ea nunquam fere deleri, fed fuccedente tempore ita confirmari, eas veluti radices agere, vt vix eradicari, penitusque euelli poffe videantur. Quod fi parentes hanc inftituendi rationem, hoc ftudium in tenera adhuc liberorum fuorum aetate, vt nimis faepe fit, fufque deque habuerint: videant, ne liberi, aduofiores facti, Religionem, rerum omnium fanctiffimam, et omnibus, quae in fummis bonis humanis ponuntur, multo pluris ducendam, aut callido ingenio humano ad illudendum credulitati infimae plebeculae fietam et excogitatam exiftiment, aut parum reuerenter certe de ea fentiant, ejusque praeepta adeo parum curanda fibi arbitrentur. Quod quidem non eft, quod multis, iisque follicite, collectis rationibus probandum putemus. Res enim ipfa loquitur, et innumeri Religionis contemptores, et irrifores adeo, quorum aetas nofta nimis largum prouentum tulit, hujus rei triftiffimi funt testes. Neque vero fatis eft, parentes liberis fuis objectum Religionis cognitum reddidiffe, de eo crebro et reuenter locutos

esse, ejusque notitia eorum animos imbuiffe: sed, officii sui esse credant et hoc, vt doceant, Religionem ipsam cerni non solum in vera, eaque certa cognitione Dei, ejus majestatis omnium perfectionum et virtutum, paullo ante commemoratarum, sed etiam in cultu Dei ad hanc cognitionem, scientiamque accommodato et composito, quem literae sacrae per *εὐσεβείαν* seu vniuersam pietatem, fidem in Iesum Christum, vna cum ejus comitibus, fructibus, exinde redundantibus, exprimere solent. Et haec quidem Religionis cognitio eam vim habebit, vt teneris adhuc animis sensus etiam, homine christiano dignos, sensim, sensimque ingeneret, ita, vt certissime credant, sine Religione neque vllam animi tranquillitatem locum habere, neque vllam felicitatem hujus, multo minus illius aeternae vitae sperari vnquam posse. Quae res, si cum reuerentia, grauitati hujus tantae rei debita, et cum pectore, quod inprimis hic disertum facit, traditur, efficiet hoc, vt cum voluptate quadam faciant, quae sanctissima Dei voluntas exigat, contra ea omnia, quamuis grata prauis libidinibus, siue a Natura insitis, siue aliorum illecebrarum veluti lenocinio excitatis, a majestate autem, sanctitateque Dei abhorrentia diligentissime fugiant, concitatura quippe iustissimam ejus iram. Quid? quod haec Religionis cognitio iis opinionem, certissimamque animi persuasione afferet hanc, vt credant, quidquid nobis acciderit, quamuis triste et acerbum humanae naturae, id nobis auctore sapientissimo, atque eo benignissimo, salutisque nostrae verae studiosissimo patre accidere, qui in calamitatibus etiam immixtis non, nisi salutem nostram spectet. Illud quoque in hac re perquam salubre et frugiferum fuerit, studiosissime agere hoc, vt liberi persuasum sibi habeant, leges diuinas, omniaque omnino instituta diuina, quamuis ingrata et dura corruptae naturae humanae videantur, non esse, nisi mera, eaque saluberrima beneficia, quibus vera salus nostra, felicitasque contineatur, eaque adeo omnibus aliis bonis humanis, quamuis magnis et expetendis longe multumque praeferenda, omnesque cupiditates, vtilitatesque nostras esse postponendas. Hac ratione in Religionis cognitione liberi a tenerrima inde aetate instituti tantam reuerentiam sensim, sensimque concipient, vt omnes ejus aduersarios, contemptores et irrisores pro communibus, iisque

iisque capitalibus totius generis, humani hostibus habeant, studio-
 sissimeque caueant, ne adultiores facti aut pestiferorum libro-
 rum, contra Religionem admonitu et veluti obstetrici Diaboli
 opera effusorum, veneno infecti, aut male sanorum hominum,
 de ea pessime sentientium et garrantium, sermone, veluti graui
 contagione tacti, corrumpantur. Paulo copiosiores, fufiores-
 que in hoc loco tractando fuimus, quod vti rei ipsius dignitas
 exegit, ita necessitas a nobis expressit. Nam de Religione, ejus
 praestantia, magnaque in omnem vitam nostram vi non, opi-
 nor, ineptum sit, paullo copiosius disputare, et parentes, eos
 inprimis, qui filios suos scholae nostrae Electorali instituendos
 suo tempore committere volunt, muneris in hac re sui amanter
 admonere, necesse videatur. Nam saepe non sine indignatiun-
 cula quadam, nec sine iusto dolore animaduertimus, filios nobis
 traditos esse, in tam crassa et pudenda ignorantia initiorum do-
 ctrinae christianae adhuc versantes, quam vix in bajulis, aut ve-
 tulis, decrepitisque aniculis deprehendas. Et mirabimur, si ta-
 les pueri, qui ne leuem quidem Religionis, rerumque diuina-
 rum cognitionem, nedum sensum in scholas afferunt, succeden-
 te tempore, annisque maturioribus eum veluti callum obducunt,
 et ad Religionis sensum ita obdurescunt, vt, neque iustitiae di-
 vinae vlticis admoniti, neque minarum, e scriptura denuncia-
 tarum, metu deterriti, nec denique poenarum vinculis coerciti,
 ad meliorem frugem, adque officium perducii possint suum? Non
 hic est locus, iustas, et ab ipsius rei indignitate quodammodo
 expressas querelas fundendi, quamquam id nulli forte facilius sit
 condonandum, quam scholarum magistris, quibus saepe, quod
 aliorum siue coeca et sopita socordia, siue inepta, et quodammo-
 do crudelis erga mellitulos filios indulgentia intriuit, id ex-
 dendum, bonoque et firmo ventriculo concoquendum est. Ad
 alia igitur pergamus.

Alterum, in quo cura, studiumque parentum in disciplina
 domestica filiorum, quos quidem aliquando scholis publicis, et
 Electoralibus inprimis tradere constituerunt, versari debet,
 spectat ad *ingenii culturam*, vt tales sint, quales, de Renouatae
 Constitutionis scholasticae auctoritate, esse debent, qui in cen-
 sum

sum alumnorum Electoralium referri velint. Hic vero, relictis omnibus, videndum, ipsisque rerum documentis cognoscendum est, an filiorum ingeniis non solum ea bonitas, ea facultas, quae ad bonas literas rite, et cum felici successu colendas requiritur, sed ea etiam propensio, id studium inest, quod spem non fallacem huius rei feliciter et suscipiendae, et perficiendae facere videatur. In quo quidem parentibus fidelissime suadeam hoc, vt si cognouerint, filios suos bonis literis colendis non natos esse, eorumque naturalem stuporem ad hanc quidem rem esse eum, qui nulla arte expugnari posse videatur, eosque naturali quadam indole a literis discendis plane abhorrere, et ad quoduis potius vitae institutum, quam ad literas, studio ferri: eos nullo modo, neque blandis verbis, neque spe magnorum honorum consequendorum, neque minis atrocibus, paternaque auctoritate ad literarum studia inuitos, reluctantesque trahant, sed alii cuidam vitae instituto, ad quod et ingenium, et studium inuitet, conferandos arbitrentur. Sapientissime sane quaedam lex Renouatae nostrae Constitutionis scholasticae Cap. 2, §. 9. Rectori imponit, iniungitque hoc, vt, *si quis Recipiendus tradatur ingenio ad literas colendas minus idoneo, is ne admittatur, aut, in quo disciplinae Alumno, vno vel altero anno exacto, nulla neque ingenii facultas, neque propensio, bonas literas colendi, fuerit cognita: id diligenter curetur, vt is, superiorum auctoritate, quamprimum e schola dimittatur, alii vitae generi mature consecrandus.* Et profecto, nihil miserabilius, nihil maiori oneri est Reipublicae, quam homo, qui *literarum studiosus* quidem audit, ipsarum autem literarum tam rudis et expertus est, vt ne ludimagistri quidem in vno aliquo pago paruulo vices, in miserabili aliqua conditione, obire possit, atque adeo vicatim errare, stipemque petere cogatur, vt latrantem stomachum, importunum illum admonitorem, acerbumque debiti exactorem, quicum ei semper res est, placare possit. Hic vero multorum parentum siue imprudentiam, siue lubricum mirificam admirari fas est, qui, cum vel ipsi cognouerint, vel si pro naturali amore, saepe tenebras menti obducente, in transuersumque auferente, non potuerint, per alios saltem, in ea re minime cupide iudicantes, didicerint, filium nulli rei discendae minus, quam bonis literis tractandis, natum esse: tamen, siue naturali,

rali, sed hic quidem perquam inepto, maximeque noxio, amore ducti, siue gloriolae vanae cupiditate impulsî, siue alia quacun- que causa commoti, eum ad bonas literas discendas, quamuis inuitum et reluctan- tem, cogunt, et paternae auctoritatis vi quodammodo tra- hunt, causam interferentes hanc: *aliquid tamen discet*: aut, *ingenium vi- res suas ante maturitatem non exeserere*, seu, vt vulgo exprimunt, *intellectum non ante annos venire*. Enimvero, vt ex illo *aliquid* plerumque fit *nihil*: ita vbi ista spe, dulci illa quidem, sed perquam dece- ptrici, veluti suauis insomnio illusi, filium suum magistris scho- larum publicarum tradiderunt, a die in diem sollicitè expectant, dum venerint illi sperati anni, *quibus intellectus venire debuisset*. Sed boni illi parentes tandem, nimis sero autem, sentiunt, se *illos annos, istum filii intellectum* non aliter expectasse, ac Iudaei etiamnum alterum Eliam suum expectant, et tandem in has voces erumpere coguntur: *hoc non putaram*. Haec profecto non ludendi, multo minus illudendi animo diximus, (quod et a moribus nostris valde abhorrens, et in hac re tam seria et graui perquam ineptum sit:) sed vt diligentem, prouidamque curam parentum, qui quidem filios suos scholis publicis, Pro- vincialibus inprimis, in quibus plus cum a doctentibus, tum di- scitentibus, quam in aliis, requiritur et exigitur, aliquando insti- tuendos, formandosque committere volunt, excitemus, dili- gentiamque in explorandis filiorum viribus ingenii acuiamus. Neque vero in hac re tam acerbum me quis, tamque rigidum ingeniorum Censorem putet, vt, non nisi summa, et felicissi- ma ingenia, (quod nec mihi obtigit) literarum studiis conse- crari velim. Nam profecto mira tum bonarum literarum cul- torum paucitas, mira inopia esset futura eorum, qui muneri- bus publicis, in quibus rite obeundis literarum intelligentia necessario requiritur, admoueri possint. Ipse saepe tacitus sua- uiter risi nouam, eamque coelo, nescio quo, delapsam sapien- tiam eorum, qui ante aliquot annos, nescio cuius insomni- admonitu inducti, hoc publice constitui, discernique magnopere cuperent, vt multitudo cultorum literarum imminueretur, et, rusticorum, aliorumque de infima plebe filiis ab hoc honesto vitae instituto penitus exclusis, facultas bonas literas colendi non nisi magnorum, et in re lauta constitutorum hominum libe- ris,

ris, veluti aeterna possessio, concederetur, omnibus aliis autem aditus ad haec veluti sacra interseptus denegaretur. Nihil sane vidi acutius! Quasi vero benigna et munifica Natura dotes suas eximias tantum in magnorum, opulentorumque hominum filios effundere, rusticorum autem, aliorumque de infima sorte hominum liberos ad omnem illiberalitatem, seruilesque sordes ita abjicere et detrudere soleat, vt nullius rei, nisi arandi, aut boues, svesque pascendi facultatem habeant. Qui non plane oscitans rerum humanarum in hoc mundo, veluti in spectaculo, spectator est, is saepe cognouerit, necesse est, saepissime pueros, iuuenesque e tugurio protractos, succedente tempore ad amplissimos honores euectos Ecclesiae, totique Reipublicae cum voce, tum scriptis ea officia praestitisse, quae nomen eorum ab obliuionis injuria vindicarent. Omnino, temere, et inconsiderate agere videntur, qui certum quendam numerum constituere cultorum literarum, earumque jus et veluti possessionem non nisi vni cuidam hominum generi assignare, et propriam, perpetuamque facere volunt. Ego quidem, per triginta fere annos in ingeniis multis, atque iis variis tractandis versatus, cognoui, tenuiorum parentum filios saepe plus in literarum studiis profecisse, posteaque Ecclesiae, Reique publicae plura et majora commoda attulisse, quam opulentorum, et in magna dignitate constitutorum. Neque difficilis ad intelligendum ejus rei causa est. Nam, vti tenuis fortis hominum filii nulla adiumenta ad fundamenta fortunae futurae jacienda habent, quam ingenii bonitatem, diligentiaeque assiduitatem, hisque honestis artibus prae caeteris eminere student: ita magnorum, opulentorumque liberi et sperandis opibus et cognatorum, affiniumque potentibus suffragationibus confisi plerumque (nam de omnibus omnino tale quid effutire, impudens et contumeliosum sit) bonas literas haecenus colunt, vt eas coluisse dicantur. In vniuersum, si dicere licet, quod res est, praestat, multos, non omni ingenii facultate, propensioneque destitutos quam paucos literarum studiis consecrari. Nam in magno numero facilior, feliciorque dilectus est, quam in exiguo: et ipse, rerum vsu per multos annos edoctus, cognoui, mediocria, et tarda adeo ingenia saepe feliciter et longius in literarum cursu esse progressa,

progressa, quam felicissima, et ad omnia percipienda, siue potius arripienda a Natura facta, cum illa, quod Natura paullo malignior denegasset, id improbo labore, contentioneque acerrima refarcire studerent: haec autem, felicitati ingenii vni confisa, omnia ei secure relinquenda existimarent. Sed vnde disputatio digressa est, eo redeat. Scilicet eramus in eo, vt parentibus fidelissime suaderemus explorationem, et veluti spectationem ingeniorum filiorum, literarum studiis consecrandorum. In quo quidem non volebamus ingenia, non, nisi summa et felicissima: sed hoc volumus, et propensiones, et ingenia quavis ratione tentanda, spectationeque veluti facta exploranda esse, apta et idonea sint literis bonis cum fructu colendis, nec ne. Hoc enim si vel ipsi parentes perspexerint: siue per alios, quorum in hac re aliqua notio est, cognouerint, auctor, suasorque iis sim, vt filios suos alii cuiusque vitae instituto potius, quam literarum studiis consecrent. Nam isto pertinaci consilio suo nihil aliud efficiunt, quam vt sumptus frustra impendant, praecceptoribus docendi, instituendique laborem molestum et acerbum reddant, suosque filios, aliquot annis in schola transactis, aequae fere inanes exinde redire videant, ac in eam venerunt. Quodsi autem vel ipsi, vel per alios, elegantes in hac re, minimeque cupidos iudices, cognouerint, filiis suis, quos maturioribus annis scholae cuidam Electorali commissuri sint, neque studium, neque ingenium, bonis literis cum fructu tractandis idoneum deesse: fidelissime suadeo, vt diligentissime curent hoc, vt filios suos, eos annos consecutos, quibus ad intelligendi, percipiendique aliquid vsu peruenierint, memoriaeque vis in primum valeat, initiis linguarum doctarum, latinae et graecae, rite imbuant, aut per vnum aliquem magistrum idoneum imbuendos curent, quae in scholam aliquam Electoralem, de Renouata Constitutione scholastica, secum asferre debent. In hac Constitutione C. 2. §. 9. Rectori inter alia injungitur et hoc, *vt ne quem puerum in numerum Alumnorum recipiat, nisi, qui, praeter cognitionem praecipuorum doctrinae Christianae capitum, in literis latinis et graecis haecenus profecerit, vt vna cum caeteris disciplinae Alumnis, infimae Classi adscriptis, progredi in discendo possit.* In ea Classe autem quae tractantur, qui Auctores illustrationis luce collustrentur, quoniam

niam horum quidem parentum nosse intereft: non pigeat, hic breuiter docere. Scilicet praeter Grammaticam latinam Cellarianam, magni illius GESNERI opera emendatam, et Graecam Hallensem, e Graecis Euangelium Lucae, e Latinis autem PHAEDRVS, POMPONIVS MELA, (quid istud hominis? multi admirabundi quaerent) CORNELIVS NEPOS, EVTROPIVS, in primis *Selectae Historiae Heufei*, et *Chrestomathia Ciceroniana* tractantur, ad iuncta etiam facultate, aliquid e lingua germanica in latinam ita transferendi, vt ne bono illi PRISCIANO, haud merito, injuria fiat. Haec eo consilio hac veluti tabula publica propofuimus; vt parentes, filios suos ad nos aliquando missuri, cognoscant, quosque in literis latinis et graecis filios progressos esse oporteat, qui in scholam aliquam Electoralem recipi, in eaque bonis literis cum fructu operam dare velint. Nam, si harum literarum rudes ad nos peruenerint: aut illico rejiciuntur, aut, nisi vno, alteroue anno exacto haud fallacia diligentiae, ardorisque discendi documenta dederint, cum suo et parentum dolore schola iubentur exire. Quem vtrorumque dolorem quoniam hac Prolusione, quantum quidem facultatis nostrae sit, magnopere cauere velimus, cum et nos ipsi pro animo nostro, ad concipiendum aegritudinis sensum perquam molli, in doloris alieni societatem facile venire soleamus: parentes etiam atque etiam rogamus, quin per filiorum ipsorum salutem obtestamur, vt omni studio iis literarum latinarum graecarumque elementis eos mature aut ipsi imbuant, aut per alios, idoneos ad hanc rem, imbuendos curent, vt suo tempore ad nos missi in spectatione profectuum scholastica, eaque priuata, de more majorum recepta, et Renouata Constitutione Scholastica confirmata, ii reperiantur, qui in Alumnorum censum recipi et debeant, et possint. Quodsi parentes ipsi vel ob hujus rei infeitiam, vel ob muneris, quod obeunt, grauitatem, (quamquam honesta educatione, prudentique institutione liberorum nihil grauius iis esse debet) vel ob negotiorum, quibus distrahuntur, multitudinem, vel ob tempus, quod multi sibi deesse mentiuntur, vel propter laboris fugam, vel ob aliam quamcunque causam filios suos initiis harum literarum imbuere non possint: id certe pro officii paterni religione curare debent, vt alius, qui ad docendum aptus atque industrius, a bonis literis

fatis

fatis instructus, laboris patiens, et liberorum inprimis, ipsi committendorum, amans est, huic muneri obeundo diligenter, et curiose quaeratur. In tanta autem sic distorum *Informatorum* copia, quorum haud pauci, necessitate coacti, vili aliquo pretio opellam suam vltro et humillime offerunt, si ipsi dilectum facere non possint: adhibeant vnum aliquem virum, cuius in ea re notio, illorumque hominum notitia est, vt aliquem, virtute, probitate, doctrina, docendi facultate, et industria inprimis spectatum ipsis commendet. Magna profecto in horum hominum dilectu cautio, magna prudentia adhibenda est, cum plerumque hi magistri, qui in doctrina perquam mediocri, si non prudentioribus, sibi ipsi tamen multum jam sapere videntur, et omnis adeo doctrinae admonitionisque salubris impatientes sunt, de peruersa instituendi liberos ratione fidelissime admoniti, vehementer indignentur, ingenioque fruuntur suo. De qua re jam olim *QVINCTILIANVS*, optimus sane instituendae, formandaeque iuuentutis magister (Lib. I. Institutt. c. I.) questus est his verbis: *De Paedagogis, (Informatoribus) hoc amplius dictum sit, vt aut sint eruditi plane, quam primam curam parentum velim: aut se non esse eruditos sciant. NIHIL enim est peius illis, qui, paulum aliquid ultra primas literas progressi, falsam sibi scientiae persuasionem induerunt. Nam et cedere praecipendi peritis indignantur, et veluti jure quodam potestatis, quo fere hoc hominum genus intumescit, imperiosi atque interim saevientes, stultitiam suam perdocent.* Neque vero in hac re, gravissima sane, futuram quippe liberorum fortunam attingente, spectandum est, quam vili pretio ille magister domesticus suam operam, instituendique laborem offerat, ac veluti vendat: sed quam honestus, quam probus, quam aptus docendo, quam amans sit verae salutis liberorum, ipsius fidei, curae, institutionisque tradendorum: de qua re multi ne cogitant quidem. *Τῆτο γὰρ ἔ φροντῖς Ἰπποκλείδῃ.* Saepe audiuimus quosdam, cum non sine quadam indignatiuncula narrarent, multos parentes in quaerendo aliquo magistro domestico non tam de virtutibus ejus necessariis, paullo ante commemoratis, quam de eo esse sollicitos, quanti iste homo suum instituendi laborem aestimet, eumque optimum maximeque idoneum habere, qui opellam suam tam vili pretio vendat, quo ne lignicida quidem alicui operam suam

locare, atque addicere velit. Quod si verum est, (nam nihil certi hujus habemus dicere:) mirum profecto non est, tot pueros scholis Electoralibus omnium fere elementorum literarum rudes committi, cum tam egregios magistros habuerint. **CRAETETEM**, **PLVTARCHVS** aliquo loco tradit, in optatis habuisse hoc, vt sibi aliquis locus celsissimus Athenis daretur, vnde omnes se audire possent clamantem: *Quid agitis homines, qui summo studio rem, diuitiasque augetis, filios vero, quibus eas relinquatis, parum curatis*: quibus allatis bene subjungit **PLVTARCHVS**, hoc nihil aliud esse, quam *de calceo sollicitum esse, pedem autem parum curare*. Neque hodie, aut nudius tertius demum, sed jam olim ista fordida quorundam parentum auaritia in liberis instituendis animaduersa est. Quidam cum **ARISTIPPO**, vt apud **LAERTIVM** (Lib. 2, 10.) est, filium suum instituendum tradere vellet, ab eo autem mercedem quingentarum drachmarum postulari audiisset: *Ego tanti, inquit, emere mihi possum mancipium*: Cui Philosophus, tu vero, regerit, *eme, et duo habebis mancipia*. Sed haec tota res nihil ad nos, nisi haecenus, quatenus institutionem publicam in scholis Electoralibus attingit. In his enim scholis doctoribus saepe tristis necessitas imponitur haec, vt, quod **XENOCRATEM**, auctore **LAERTIO**, (Lib. 4, 10.) fugisse scimus, qui adolescentem, institutioni ipsius committendos, Geometriae autem rudes, rejicere solebat his verbis: *παρ' ἐμοῦ πόκος ἔκασπτεται, apud me, lana non carminatur*, id facere et adolescentulis, bene jam robustis, qui, vt de vulgari prouerbio est, ne tria quidem **STESICHORI** dorunt, cum labore perquam molesto, taediiue pleno tradere cogantur, quae multis annis ante didiisse eos oportebat. Sed ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα. Nolumus enim *καμαρῆν κινῆν*.

De nobilibus sensibus deinceps disputare erat propositum. Sensus autem, quibus quidem hoc loco vtimur, cernuntur in opinionibus, quas de aliqua re conceptas tenemus, in iudiciis, quae de alicujus vel hominis, vel rei siue praesentia, siue vilitate ferimus. Et ex his opinionibus, ex his iudiciis oritur illa animi adfectio, qua erga rem ipsam, aut hominem aliquem ferimur et mouemur. Qui enim alii veluti fontes amoris et odii, animi vel amici, vel alieni, cupiditatis et auersationis alicuius vel hominis,

hominis, vel rei sunt, quam opiniones et iudicia, quae animus noster vel de homine, vel de re aliqua ferre solet? Quodsi in nosmet ipsos descendimus, et internum animi nostri sensum veluti in iudicium adhibemus: inueniemus, adfectionem animi nostri in vtramque partem non aliunde, nisi ex opinionibus, iudiciisque, proficisci. Nam, vti causa frugum in feminibus inclusa latet: ita causa, ob quam erga aliquem hominem, vel rem in vtramque partem adfecti sumus, est in opinionibus, quas de utroque firmiter tenemus, in iudiciis, quae de vtroque ferimus. Docet hoc suus quemque sensus internus, qui quidem non plane hospes et peregrinus in suis ipsis veluti aedibus est, nos, vti de homine aliquo, vel re quadam sentiamus et iudicemus, ita etiam vtrumque vel amare, aut odisse, vel magnificere, aut nihili aestimare, vel expetere, aut auersari, adeo, vt sensus, de quibus hic loquimur, cernantur in opinione et persuasione animi de hominis, vel rei alicujus praestantia, dignitate, bonitate, vel contra, propter quam vtrumque in honore habemus, admiramur, amamus, et expetendum, vel contemnendum flocci faciendum, fugiendumque arbitramur. Et hi quidem sensus nobiles, (h. e. verae opiniones, recta iudicia de pretio rebus statuendo,) tenerae aetati instillandi, et quodammodo ingenerandi sunt. Iam, cum Religione nihil praestantius, nihil sanctius et venerabilius, nihil, quod majori studio expetendum sit: omnes parentes, aut qui eorum vices obtinent, in primis et praecipuis officiis habere debent hoc, vt teneris adhuc liberorum animis eas de Deo opiniones, ejus majestate, perfectione, omnibusque omnino virtutibus, bonitate imprimis, sapientia, sanctitate et iustitia mature instillent, instillatasque sermonibus crebris, venerationis erga adorandam illam Dei majestatem plenissimis, indies magis, magisque alant atque confirmant, vt amor et reuerentia erga Deum iis ingeneretur, contra ea auersatio et odium erga omne id, quod aduersetur sanctissimae ejus Legi, voluntati-que, excitetur. Ad ejusmodi sensus nobiles, homine christiano dignos, tenerae adhuc aetati instillandos permultum faciet, si crebris sermonibus ei persuaseris hoc, vt certissime credat, animoque penitus infixum habeat, nos omnes a Dei vnus potestate pendere, nos omnes nostras, bene, beateque viuendi rationes

tiones vnice in eo suspensas habere, omnia, quibus vtamur et fruamur, soli ejus benignitati deberi, nos a tam benigno Patre ad delicias vsque amari, non solum hoc nomine, quod opus ejus, liberique simus, sed etiam, idque inprimis, propter Christum, qui nos acceptos ei, carosque reddiderit, omnem fortunam in ejus potestate positam, et quidquid immittat, quamuis ingratum et acerbum opinionibus, iudiciisque nostris, saepe in fortuna aduersa male sanis, videatur, id et ejus sapientia sanctitateque esse dignissimum et rationibus nostris conuenientissimum, saluberrimumque, et quae hujus generis multa alia sunt, mature teneris animis tradenda, et quacunque occasione siue oblata, siue anquisita veluti imprimenda. Haec instituendi ratio, facta inprimis ita, vt liberi ex ipso docentis studio, vultu etiam, animo, reuerentia erga tam venerandum Numen, redundantem, facile perspiciant, vtilitatis habeat hoc, vt non solum mature sensus, et Dei maiestate, et homine christiano dignos, concipiant, conceptos firmiter teneant, et cum ipsis annis alant atque confirmant: sed etiam vitae rationem ita instituere praestent, vt cultum maiestati Dei conuenientem praesent, omnes actiones suas non externas solum, sed internas etiam, easque inprimis, ad eum componant, diligentissimeque caueant, ne quid committant, quo ejus sanctitatem laedant, iustissimamque indignationem et iram concitent. Suus quemque sensus internus docebit, quam magnam, quam salubrem per omnem vitam vim in animo suo habuerint pietatis, virtutis, honestatisque praecepta, quae, veluti frugifera femina, tenera adhuc aetate, nulla prauarum opinionum, consuetudinumque contagione infecta, insita sint. Felices! qui in tenellula adhuc aetate sic instituuntur, et formantur. Feliciores! qui hanc docentis institutionem in rem suam, vtilitatemque conuertunt, eamque per omnem vitam, tanquam fidelissimam verae felicitatis magistratam, sequuntur. Hic vero cum in eo simus, vt de sensibus, ad Religionem pertinentibus, disputemus: ab hoc loco non abhorrens fuerit, de *patientia*, cui liberi teneris adhuc annis adfuescendi sunt, aliquid dicere. Nam hujus virtutis exercitatio vti est per omnem vitam nostram vtilissima, maximeque necessaria: ita ejus praecipio omnium maxime negligi vulgo et omitti solet. Si qua est virtus,

virtus, vti praestantia, vtilitateque sua fructuosissima, ita ad exercendum, tristi occasione diuinitus oblata, difficillima et acerbissima; est profecto *patientia*. Humana vita, quamuis beata, prosperaque decurrens fortuna, tamen, quoniam humana est, variis,isque saepissime ingratis et acerbis vicissitudinibus, casibusque atrocissimis est obnoxia. Quam necessarium igitur, quam utile, et per omnem vitam frugiferam erit, teneram adhuc aetatem huic virtuti exercendae aduiescere, vt sensim, sensimque hujus rei difficilis illius quidem, maxime necessariae tamen, exercitio aduiescenda maturioribus annis, quicumque casus aduersi diuinitus acciderint, eos humanitus, h. e. animo aequo, Deique providentiae, benignitati, auxilioque confidente, ferat. Minus querelatum, minus erga Dei sapientissimam gubernationem indignationis, minus desperationis, ad quam saepe homines in rebus aduersis adacti sibi ipsi mortem consciscunt, in hoc mundo foret, si ad hujus tam necessariae virtutis, patientiam puta, exercitationem a teneris inde annis fuissent aduiescendi. Fabricula aliqua corripitur, aut alio quodam morbo leui insans tentatur: parentis est, eum blande et amanter docere, hoc, quidquid incommodi sit, ei diuino, eoque sapientissimo et saluberrimo consilio immissum, idque factum esse ea de causa, vt mature aduiescat aequae et patienter ferendis casibus aduersis, quos, quo adultior factus fuerit, eo plures, grauiioresque perferre debeat: vitam humanam ita ferre, vt saepe cum rebus aduersis conflictandum, neque vniquam sperandum sit, fore, vt tota prospero et aequabili rerum cursu fluat. Necessarium igitur, et ex ipsius re esse, vt huic virtuti, quamuis ingratae, et ad exercendum difficili, mature aduiescat, ne adultior factus, vbi cum multo pluribus, atque iis atrocioribus casibus conflictandum sit, animum despondeat, deque mentis gradu deiciatur. Haec, et alia hujus generis praecepta, hae doctrinae, si teneris adhuc liberorum animis quacunque occasione amanter traduntur: maturioribus annis cum scholis publicis traditi, tum suo tempore muneribus publicis obeundis admoti, quidquid aduersi providentiae diuinae, omnium rerum humanarum gubernatrix sapientissima, immiserit, humanius, aequiusque ferent. Et haec quidem de sensibus, ad Religionem pertinentibus. Quod autem sensus, seu opinio-

D

nes

nes et iudicia de rebus humanis, earum praestantia vel vilitate, iustoque adeo pretio ponendo attinet: in eo teneri adhuc liberorum animi mature ita instituendi, ita formandi sunt, vt quid de iis sentiendum, iudicandum habendumque sit, probe discant atque cognoscant. In quo quidem innumeri sere homines, ob huius rei institutionem, in tenera aetate neglectam, peccare, et male sentiendo, iudicandoque in transuersum abripi se, auferri-que patiuntur. Quotus quisque enim est, qui de rerum humanarum pretio, dignitateque recte sentiat et iudicet, atque ita erga eas adficiatur, vt earum conditio postulat? Quam multi sunt, qui de rebus humanis, quamuis fluxis et caducis, nihil solidi, aetatemque laturo, habentibus, et non, nisi imperitorum, stolidorumque animos et oculos vana deceptriceque specie praefringentibus, perquam magnifice sentiant, immane quantum pretium iis ponant, quin summam felicitatis iis contineri arbitrentur? De generis claritate, de Nobilitatis praestantia auri, diuitiarumque fulgore, aedium magnificentia, amplissimorum honorum superbis titulis, gloriae splendore, de sumptuosa familiaritii pompa, multisque aliis ejusmodi bonis putatitiiis, rebusque vanis, quae saepe stultissimis et indignissimis obtingere solent, quotusquisque est, quin magnifice et honorifice sentiat, et cum has res ipsas in summa felicitatis humanae ponat, tum eos, quibus obtigerint, eo nomine beatissimos iudicet? Ex isto ignobili sensu, ex isto male sano iudicio id oriri solet, vt istas res non solum maximi aestimandas, sed omnibus votis expetendas sibi putent. Parentum igitur est, inter alia liberos suos in hac re ita instituere, vt doceant, omnia haec ad ἀδιάφορα seu *res medias*, h. e. ad eas pertinere, quae per se naturaque sua neque bonae, neque malae sint, sed eiusmodi conditionis, perinde ac sit animus illius, qui iis vtatur, adeo, vt persuasum habeant, penitusque mentibus infixum, veram hominis christiani dignitatem felicitatemque non a rebus caducis et fluxis, animos, oculosque imperitae plebeculae capientibus, comparandis, fruendisque proficisci, sed Religionis, verae in Deum pietatis, virtutisque studio, recte factorum conscientia, integritate vitae, magnitudine animi, officiis Deo, et hominibus publice, priuatimque sincero animo praestandis, et ejusmodi aliis virtutibus niti et vnam esse, eamque

eamque verissimam, splendidissimamque Nobilitatem, non generis, sed animi, quae non Naturae necessitati, fortuitaeque nascendi sorti, sed virtutis praestantiae debeatur. Commoda inprimis occasione, quae non raro sese offert, possunt vnus, et alterius hominis exemplo, ad persuadendum perquam idoneo, ipsisque praeceptis efficaciore, liberos docere, quam profunde hunc v. c. inanis ista gloria, vanique honoris amplitudo merferit, illum opum affluentia in summam perniciem detruserit, alium blandae voluptatum illicitarum illecebrae ad grauissimorum dolorum cruciatum traxerint, verbo, quam multi his bonis putitiis perierint. Haec, et hujusmodi generis alia si parentes omni occasione, qua inciderit sermo de rebus humanis, bonisque externis, v. c. de generosa et nobili stirpe, de diuitiis, honoribus aliisque rebus humanis, splendore vano animos, oculosque decipientibus, ita exponunt, vt de iis contemptim, vel cum aliqua *ἀδιαφορία*, e sono vocis, et vultu etiam elucescente loquantur, contra, vbi de Religione, rebus diuinis, virtute, celsitudine animi etc. dicendi occasio est, loquantur ita, vt reuerentia, admiratio et amor harum rerum liberorum animis ingeneretur, haec, ergo, si parentes mature, crebroque tradunt, grauiterque injungunt: eiusmodi sensus nobiles et honesti teneris animis sensim ingenerabuntur, et crebra, diligentique harum rerum cogitatione, veluti alimento aliquo, indies magis, magisque firmati corroborabuntur. Plura de vtroque horum sensuum genere desideraturo satisfaciet Summe Reuerendus IO. AVG. ERNESTI in eximia illa *de Disciplina Christiana* Disputatione. Caeterum, non abhorrens ab hoc loco fuerit, de *amore patriae*, tenerae aetatulae instillando, aliquid subungere. Quae res, quamquam permagnam vim per omnem vitam habere, patriaeque nostrae permultum commodi afferre potest: tamen in educatione et institutione puerilis, iuuenilisque aetatis a plerisque fere omnibus, veluti nulla animaduersione, aut cura digna, negligi solet. Constat veteres Romanos in aliis egregiis institutis habuisse et hoc, vt liberis suis a teneris inde vnguiculis opinionem afferrent, et cum ipso fere lacte materno instillarent hanc, vt persuasum haberent, proximum locum secundum Deos obtinere patriam, atque adeo majorem ei pietatem, majorem amorem, quam ipsis

parentibus, deberi. Haec opinio, cum ipso fere lacte materno hausta, haec animi persuasio de amore patriae debito, indies magis, magisque confirmata, tam altas radices in eorum animis egit, et succedente tempore tam pertinax euasit, ut non, nisi cum vita ipsa deponeretur. Hic autem amor patriae, quis in antiquitatis Romanae memoria cognoscenda tam egregie hospes est, quin sciat, quantam vim in ciuium Romanorum animis habuerit, quantaque commoda Reipublicae attulerit? Hic amor patriae iis opinionem penitus infixerat hanc, ut putarent, nihil se dignius, nihil optabilius, nihil ad dignitatem ciuis Romani gloriosius facere posse, quam hoc, ut patriae suae publice, priuatimque opera sua sine ullo commodo, saepe etiam cum incommodo suo prodesse, grauissimos labores, durissimasque molestias pro Republica suscipere, praesentissima pericula subirent, quin, si salus patriae exigeret, vitam ipsam profunderent, seque adeo pro salute publica deuouerent. Perquam optabile esset, ut parentes christiani hoc praeclarum veterum Romanorum institutum secuti ad usum transferrent, in rem, utilitatemque patriae nostrae, cui Deus semper faueat! conuerterent, atque teneris liberorum suorum animis hunc amorem patriae instillarent. Quod quidem commodissima ratione fieri possit hac, si eos crebro admonueris, quam magni beneficii diuini sit, in ipso veluti gremio verae Ecclesiae natum esse, cum eodem tempore sexcenti alii infantes in aliis terris, ubi vel coeca superstitio, vel crassa veri Dei ignorantia dominetur, in lucem editi sint: quanta felicitatis sit, in ea terra educari et institui, in qua primum lux purioris doctrinae christianae, a tot inde seculis innumerorum errorum superstitioe obscuratae et deturpatae, exorta breui radios suos splendidissimos per omnem fere terrarum orbem sparserit: quanti hoc sit aestimandum, quod securi, tranquillique vivant in ea terra, cui regundae diuino aliquo munere concessus sit Princeps, uti Optimus, ita Sapientissimus, et quo nullus nobis neque clementior, neque salutis ciuium suorum amantior, studiosiorque, etiamsi mente fuisset, cogitationeque fingendus, obtingere potuisset, vno verbo, dulcissimum omnium Saxoniae ciuium Delicium. Haec, et multa huius generis alia si teneris adhuc liberorum animis crebro proponuntur,

tur, ita tamen, vt sine vilo aliarum terrarum contemptu fiat: non dubium est, quin habitura sint hanc vim, vt sensim, sensimque verum patriae amorem instillent, suoque tempore ciues reddant, qui in officiis suis primis ponent hoc, vt omnia sua in commodum patriae conferant, quin dulce quodammodo putent, pro patria mori.

Restat, vt de venustate morum, cultusque munditiae vel tribus verbis dicamus, quod vtrumque vti hac aetate nostra cum omnibus paullo honestioris conditionis hominibus, tum haud scio an literarum studiosis imprimis necessarium sit, ita tam arcta colligatione connexum continetur, vt non facile alterum ab altero sejungi, dirimique posse videatur. Et de necessitate quidem hujus vtriusque rei non esse putamus, quod multis disputemus, cum vnusquisque paullo humanior, nec plane oscitans morum nostrorum spectator ipse animaduertit, necesse sit, quam delicata haec aetas nostra, quam fastidiosa, et quodammodo morosa sit in rebus externis, quae non nisi in oculis incurunt, spectandis et diiudicandis. Innumera fere exempla docent, posse aliquem in ingenii, doctrinaeque mediocritate, si venustatem morum, cultusque munditiam commendatrices habeat, facilius sibi aditum ad aliorum fauorem, fortunamque futuram munire, quam multos alios, qui et ingenio praestantes, et a bonis literis probe ornati, ab his autem blandis animorum conciliatriculis sint destituti. Quod quidem non est, quod magnopere miremur. Nam, cum plerique hominum oculorum sensu magis, quam mentis iudicio duci se, regique patiantur, magisque externas, quam internas virtutes spectent: ad iudicandum non difficile est, maiorem vim habere faciliusque animum mouere solere, quae sub visum, ad spectumque cadant, quam quae non, nisi mente, et intellectu cognosci possint. Haec autem morum elegantia et venustas, cultusque mundities vti omnibus omnino, quos Natura non plane ad sordes abiecit, studiosissime commendanda, ita studio bonarum literarum consecratis maxime necessaria est, non solum hoc nomine, quod *humanitatis*, h. e. literarum humaniorum studiosi sunt, quibus discendis necessario operam prius nauare debent, quam ad altiores do-

ctinas in Academia rite, et cum fructu percipiendas accedere volunt, sed etiam hac de causa, quod plerique eorum maturioribus annis puerorum, adolescentulorumque ingeniis instruendis, animis formandis, moribusque fingendis atque perpoliendis adhiberi et cupiunt, et solent. In quorum hominum dilectu faciundo praecipuae has duas virtutes commendatrices, venustatem morum puta, cultusque munditiam, requirunt. Et id quidem iure. Quomodo enim possit liberos, formandos alicui commissos, humaniores, politiores, et cum in cultu, tum in sermone elegantiores, venustioresque reddere, qui ipse et a rusticitate insignis est, et cultu deformis, horridusque adeo incedit. Quare fidelissime cohortamur, quin, humanissime rogamus parentes, qui quidem filios suos, literarum studiis consecrandos, scholae nostrae Electorali suo tempore commissuri sunt, vt inter alia diligenter curent et hoc, vt liberi, quemadmodum morum venustorum, ita et munditiei, (non odiosae istius et putidae foeminarum, formosos oculis venantium, propriae, et quodammodo insitae) elegantis tamen et decorae cum corporis, tum vestitum amantes, studiosique mature fiant. Nam ista dissoluta munditiei cura, ista agrestis in vestitu negligentia liberorum diuturnitate temporis eam vim habet, vt, consuetudine contracta, adultiores etiam, et viri adeo facti, fordibus deformes, vestituque et toto cultu incompósito notabiles non sine risu et contemptu hominum vrbaniorem, politiorumque incedant. *Adeo in teneris consuescere multum est!* Sunt sane multi puerorum et adolescentulorum (longa experientia edoctus haec scripsi) qui suis fordibus, porcellorum instar, delectentur: qui, etsi ab ingeni, animique dotibus egregiis commendabiles sunt; tamen, ob hanc cultus rusticitatem non facile fauorem, gratiamque hominum politiorum consequantur. Et sane, quis iuuenem, qui ob fordes dentium, nunquam purgatorum, ob grauem animam, odoremque foede exhalatum, ex ea ipsa negligenti munditiei cura fere contractum, molestus et intolerabilis est; aut manibus, fordium spurcitie oppletis, vestibusque hinc inde laceris incedit, aut crinibus hirsutis et erectis, vagisque per collum pendentibus horret, aut aliis quibusdam fordium maculis insignis conspicitur, quis, igitur, eiusmodi iuuenem facile admittat, lubenter secum retineat, et vel alloquo

loquio dignetur, aut liberis adeo instituendis praeficiat? Non pigebit, subjungere iis, quae in hanc rem disputauimus, verba magni illius NEANDRI, qui aliquo loco sic; *Videndum est, Parentibus, et Praeceptoribus, ut totus cultus liberorum, et discipulorum, vultus, gestus, et habitus corporis ingeniam modestiam et verecundam indolem prae se ferat: ut sint elegantiae obseruantissimi. Ne vacillent tibiis, nec sint gesticulosae manus, ne mordeant labra, scabant caput, nec sodiant aures. Ne ambulando gressus imitentur histrionum, et quasi fercula pomparum gestantium, et quotiescunque gradum transferant, modulos quosdam seruare videantur, qui gressus, ut pestis, fugiendus. Nec cursim nimis ambulent, nec lente nimis. Gressus sit probabilis, in quo tranquillitatis vestigium: motus sit purus et simplex. Nihil fucatum, nihil affectatum placeat. Motum natura informet: si quid autem in natura vitii est, emendet industria. Haec ille.*

Sed indicandum nunc est consilium, quo commoti ad hanc Prolutionem scribendam accesserimus. Scilicet producendi sunt V, honestae indolis, bonaeque spei iuuenes, qui in memoria diei Illustris Moldani nostri Natalis grato, pioque animo recollenda suae qualiscunque dicendi facultatis specimina edent. Ecce Tibi eorum nomina:

I. CAROLVS ADOLPHVS SCHVLZIVS

Mühlbeza - Saxo, dicet

De sapienti, eaque vere paterna cura salutis totius Saxoniae, a FRIDERICO AVGVSTO nostro OPTIMO Renouata Constitutione Scholastica nuper declarata.

II. CONSTANTINVS GOTTL. RAUSCHIVS

Grosstrebena - Saxo

De beneficii magnitudine nupera illa Constitutione Scholastica toti Saxoniae a Sapientia FRIDERICI AVGVSTI nostri tributi.

III. CA-

III. CAROLVS CHRISTOPHORVS
HIMMLERVS

Beerwalda - Misnicus

*De verae religionis cognitione et studio, Renouata Con-
stitutione Scholastica in primis et praecipuis officiis
commendato.*

IV. FRIDERICVS GOTTH. de SCHINDLER

Eques Misnicus

De ingenii, animique cultura jungenda.

V. IOANNES GOTTLIEB MULLERUS

Dresdenfis

*De virtute et doctrina, veris, iisque nunquam Fortunae
lubidini obnoxiiis bonis.*

Ad quas Orationes audiendas vt a. d. XIV. Septembr. ipso
scholae nostrae die Natali, hora IX. sacris finitis in Auditorio
nostro majori frequentes conueniant, qui bonis literis, nostro-
que adeo Moldano fauent, humanissime et officiosissime roga-
mus. P. P. in Illustri Moldano ipfis Calend. Septembr. A. R.
S. MDCCLXXIV.

(X229 8526)

!
A.
ent
en,
et,
m.
ür
erß
es
ist
he
er
ine
on

GR. 175. 38

Vh
43

RENOVATA
CONSTITVTIO SCHOLASTICA
PARENTVM CVRAE
IN DISCIPLINA DOMESTICA
COMMENDATA

PROLVSIO
DECLAMATIONIBVS V
IN
ILLVSTRI SCHOLA

ELECTORALI GRIMMANA

A. D. XIV. SEPTEMBR. HORA IX. HABENDIS

P R A E M I S S A

A

IOANNE TOBIA KREBSIO
RECTORE

LIPSIAE

EX OFFICINA BREITKOPFFIA

